

10^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΜΕ ΘΕΜΑ
«ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ».

«Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΤΗΝ
ΠΡΟΑΣΠΙΣΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ».

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΜΥΡΩΝΑ ΝΙΚΟΛΑΤΟΥ,
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΝΩΤΑΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ.

Τα Κυπριακά Δικαστήρια, στον τομέα του Ιδιωτικού Δικαίου, εφαρμόζουν, μεταξύ άλλων, το Αγγλικό Κοινό Δίκαιο και τους Κανόνες της Επιείκειας. Με τον όρον επιείκεια δεν εννοούμε τη μη αυστηρή δικαστική προσέγγιση, αλλά τον Κλάδο του Δικαίου που στα Αγγλικά ονομάζεται equity.

Οι Κανόνες της Επιείκειας αναπτύχθηκαν σταδιακά για να πληρώσουν κενά και να αντιμετωπίσουν αδυναμίες του Κοινού Δικαίου (*Γ.Μ. Πικής, Το Αγγλικό Κοινό Δίκαιο, οι Κανόνες της Επιείκειας και η Εφαρμογή τους στην Κύπρο*). Κατά την ανάπτυξη του Αγγλικού Κοινού Δικαίου διαπιστώθηκε ότι η αυστηρή εφαρμογή του οδηγούσε, σε πασιφανή και απαράδεκτη αδικία, σε ορισμένες περιπτώσεις. Ως εκ τούτου κατέστη απαραίτητη η ανάπτυξη κανόνων που ονομάστηκαν Κανόνες της Επιείκειας (Equity), (Equitas για τους Ρωμαίους), με σκοπό τη θεραπεία της προαναφερόμενης αδικίας. Οι Κανόνες της Επιείκειας είναι θεμελιώδεις αρχές δικαίου και όπου το Κοινό Δίκαιο συγκρούεται με τους Κανόνες της Επιείκειας, υπερισχύουν οι Κανόνες της Επιείκειας.

Ο Αριστοτέλης πρώτος αναγνώρισε ότι το επιεικές δίκαιο «βέλτιον εστί δίκαιον, επανόρθωμα νομίμου δικαίου». Αναγνώρισε, δηλαδή, ο αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος, ότι οι Κανόνες της Επιεικείας ήταν μέσο για τη διόρθωση της πορείας του θετικού δικαίου. Κατά τον Αριστοτέλη οι αρχές αυτές αποτελούν τον άγραφο νόμο της ανθρωπότητας, ο οποίος παρέχει τη δυνατότητα για εξάλειψη αδικίας, που είναι δυνατό να προκύψει ως αποτέλεσμα των ατελειών του θετικού ή αυστηρού δικαίου. Η επιεικεία ταυτίζεται με τη λογική, απαλλαγμένη από κάθε πάθος. Μπορούμε, λοιπόν, να πούμε ότι ο Νόμος εκφράζει την ιδέα της δικαιοσύνης γενικά, ενώ η επιεικεία διορθώνει τα μειονεκτήματα του νόμου (τα οποία οφείλονται στη γενικότητα του), κατά την εφαρμογή του σε συγκεκριμένες υποθέσεις.

Η προάσπιση της ηθικής, επομένως, από τα Κυπριακά Δικαστήρια, θεωρώ ότι γίνεται μέσω των Κανόνων της Επιεικείας. Οι Κανόνες της Επιεικείας, στη σύγχρονη εποχή, παίρνουν τη μορφή νομικών «θεραπειών», οι οποίες παρέχονται από τα δικαστήρια, με σκοπό την απονομή της δικαιοσύνης στη συγκεκριμένη υπόθεση. Κάποια παραδείγματα πιστεύω ότι θα καταδείξουν καλύτερα τη λειτουργία των Κανόνων της Επιεικείας.

Στα παραδείγματα γίνεται χρήση νομικών όρων της Κυπριακής Νομολογίας, σε μια προσπάθεια απόδοσης των αντίστοιχων αυθεντικών Αγγλικών νομικών όρων.

Παράδειγμα πρώτον, η αρχή του κωλύματος (estoppel). Ενώ το Κοινό Δίκαιο, το θετικό δηλαδή ή αυστηρό δίκαιο, επιβάλλει τη δεσμευτικότητα των συμβάσεων και άλλων νομικών διευθετήσεων,

οι Κανόνες της Επιείκειας ορίζουν ότι δεν είναι επιτρεπτό για ένα συμβαλλόμενο να επιμείνει στην άσκηση των δικαιωμάτων του, τα οποία απορρέουν από τη σύμβαση ή τη διευθέτηση, αν αυτό θα συνιστούσε ασυνείδητη συμπεριφορά (unconscionable conduct). Συγκεκριμένα, δεν είναι επιτρεπτό για ένα συμβαλλόμενο να επιμείνει στην αυστηρή άσκηση των συμβατικών του δικαιωμάτων, εάν με τη συμπεριφορά του έδωσε τη σαφή εντύπωση στον αντισυμβαλλόμενο ότι δεν θα επιμείνει στην άσκηση των δικαιωμάτων του και αυτό είχε ως αποτέλεσμα, ο αντισυμβαλλόμενος, στηριζόμενος στην εντύπωση που του δόθηκε, να διαφοροποιήσει ή να τροποποιήσει τη θέση του κατά τρόπο δυσμενή για εκείνον (Δέστε: **Central London Property Ltd v. High Trees House Ltd (1946) (1956) 1 All E.R. 256 (K.B.D.) and (1947) K.B. 130**).

Άλλο παράδειγμα της λειτουργίας της αρχής του κωλύματος (estoppel) είναι η περίπτωση κάποιου ο οποίος έχει την λανθασμένη εντύπωση ότι ένα τεμάχιο γης του ανήκει και στη βάση της λανθασμένης αυτής εντύπωσης επενδύει στο τεμάχιο αυτό, ενώ ο πραγματικός ιδιοκτήτης της γης, γνωρίζει τις ενέργειες του αλλά δεν προβαίνει σε οποιαδήποτε ενέργεια για να τον πληροφορήσει σχετικά και να αποτρέψει το λάθος του. Η επιείκεια, υπό τέτοιες περιστάσεις, δεν θα επιτρέψει στον πραγματικό ιδιοκτήτη να πάρει το όφελος της, ηθικά μεμπτής, συμπεριφοράς του (Δέστε: **Ramsden v. Dyson (1866) L.R. 129**). Τα προαναφερόμενα δύο είδη του κωλύματος ονομάζονται «εξ υποσχέσεως κώλυμα» (promissory estoppel), όρος που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον μεγάλο Άγγλο Δικαστή Λόρδο Denning, και «περιουσιακό κώλυμα» (proprietary estoppel). Στην πρώτη περίπτωση

αποτρέπεται κάποιος ο οποίος έχει προβεί σε κάποιες παραστάσεις προς κάποιο άλλο άτομο το οποίο βασίστηκε στις παραστάσεις αυτές προς ζημία του, να επιμείνει στα αυστηρά του δικαιώματα, ενώ στη δεύτερη περίπτωση ένα άτομο εμποδίζεται από του να αρνηθεί την ύπαρξη δικαιωμάτων κάποιου άλλου προσώπου επί της περιουσίας του πρώτου, νοουμένου βέβαια ότι ο πρώτος επέδειξε ασυνείδητη ή επονεϊδιστη συμπεριφορά.

Δεύτερο παράδειγμα της λειτουργίας των Κανόνων της Επεικειίας είναι ο θεσμός των καταπιστευμάτων ή εμπιστευμάτων (trusts). Ο θεσμός αυτός συνιστά επινόηση των δικαστηρίων της επεικειίας και έχει σκοπό την περιφρούρηση εμπιστευτικών σχέσεων και τον προσδιορισμό των υποχρεώσεων, προσώπων που κατέχουν εμπιστευτική θέση ή ασκούν καθήκοντα εμπιστευτικής φύσεως.

Επιβάλλεται π.χ. στους Επιτρόπους (trustees) να συμμορφώνονται με αυστηρούς κώδικες συμπεριφοράς ώστε να διασφαλίζονται τα συμφέροντα των δικαιούχων (beneficiaries).

Δεν αναφέρομαι μόνο στα ρητά εμπιστεύματα ή καταπιστεύματα (express trusts), αλλά και στα λεγόμενα εξυπακουόμενα (implied), απολήγοντα (resulting), και εξ επαγωγής (constructive) εμπιστεύματα ή καταπιστεύματα (trusts). Τα απολήγοντα εμπιστεύματα προκύπτουν, συνήθως, στην περίπτωση που ένα πρόσωπο αγοράζει περιουσία η οποία εγγράφεται στο όνομα κάποιου άλλου ή μεταβιβάζει περιουσία στο όνομα κάποιου άλλου, αχρεωστήτως, χωρίς δηλαδή αντάλλαγμα. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι Κανόνες της Επεικειίας επιβάλλουν τη

δημιουργία, μαχητού τεκμηρίου, δημιουργίας εξυπακουόμενου ή απολήγοντος εμπιστεύματος, υπέρ του προσώπου το οποίο κατέβαλε το τίμημα για την αγορά της περιουσίας ή προέβη στην μεταβίβαση άνευ ανταλλάγματος. Το τεκμήριο βέβαια είναι μαχητό και μπορεί να ανατραπεί με την προσφορά επαρκούς μαρτυρίας περί του αντιθέτου.

Ο κύριος σκοπός του απολήγοντος εμπιστεύματος όπως και του εξ επαγωγής εμπιστεύματος είναι η αποτροπή του αθέμιτου πλουτισμού υπέρ κάποιου και η ταυτόχρονη θεραπεία της αδικίας που προκαλείται στον αδικηθέντα.

Το «εξ επαγωγής εμπίστευμα», που είναι από τις ισχυρότερες θεραπείες του δικαίου της επιεικείας, επιβάλλεται στις περιπτώσεις όπου κάποιο πρόσωπο επωφελείται από τη δική του ανήθικη, ασυνείδητη ή επονείδιστη συμπεριφορά. Το εμπίστευμα αυτό δημιουργείται και επιβάλλεται από το δίκαιο της επιείκειας και είναι ανεξάρτητο από τις προθέσεις των μερών. Έχει λεχθεί ότι, οποτεδήποτε οι συνθήκες είναι τέτοιες που θα καθιστούσαν ανήθικο ή ασυνείδητο για τον ιδιοκτήτη μιας περιουσίας να εμμένει στα περιουσιακά του δικαιώματα και να αρνηθεί περιουσιακό δικαίωμα τρίτου προσώπου επί της περιουσίας του (ιδιοκτήτη), επιβάλλεται το εξ επαγωγής εμπίστευμα.

Κλασσική περίπτωση επιβολής, εξ επαγωγής, εμπιστεύματος είναι και η περίπτωση προσώπου που βρίσκεται σε θέση εμπιστοσύνης έναντι κάποιου άλλου προσώπου και εκμεταλλεύεται τη θέση του για να κερδοσκοπήσει εις βάρος του άλλου προσώπου. Για παράδειγμα, ένας διοικητικός σύμβουλος κάποιας εταιρείας,

εκμεταλλεούμενος τις εμπιστευτικές πληροφορίες που έχει, εξαιτίας της θέσης του, κερδοσκοπεί προς όφελος του ιδίου και εις βάρος της εταιρείας προς την οποία έχει καθήκον εμπιστοσύνης.

Επίσης σε περιπτώσεις δόλου ή απάτης οι Κανόνες της Επιείκειας επιβάλλουν στο πρόσωπο που διέπραξε την απάτη, την υποχρέωση οποιοδήποτε κέρδος αποκόμισε από την απάτη να το κρατήσει προς όφελος και για λογαριασμό του εξαπατηθέντος και αδικηθέντος, και τελικά να του το αποδώσει.

Όπως λέχθηκε στην Κυπριακή νομολογία, τα απολήγοντα και τα εξ επαγωγής εμπιστεύματα δημιουργούνται, λειτουργούν και επιβάλλονται από το δίκαιο της επιείκειας. Τα πρώτα δημιουργούνται ή λειτουργούν, κατεξοχήν, στη βάση τεκμαιρώμενης, από τα περιστατικά της περίπτωσης, πρόθεσης. Τα δεύτερα επιβάλλονται, από τα δικαστήρια, ενόψει διαμορφωθείσας κατάστασης πραγμάτων και ανεξάρτητα από την πρόθεση ρητή ή εξυπακουόμενη των μερών. Στην περίπτωση κατά την οποία επιχειρείται η κατακράτηση περιουσίας, για ίδιον όφελος, με δόλια ή κατά συνείδηση απαράδεκτη εκμετάλλευση ή κατάχρηση νομοθετικών προνοιών ή άλλων θεμελιωδών αρχών δικαίου, επιβάλλεται το εξ επαγωγής εμπίστευμα με σκοπό τη θεραπεία της αδικίας και την αποτροπή της χρησιμοποίησης του νόμου ως εργαλείου για καταδολίευση (Δέστε: **Χριστοφόρου ν. Χριστοφόρου (1998) 1 ΑΑΔ, 1551** και **St. George's Car Hire Ltd κ.α. ν. Μακεδονίας Γαβριηλίδου κ.α. (2006) 1 ΑΑΔ, 47**).

Στην υπόθεση **St. George's (ανωτέρω)** οι ιδιοκτήτες γης υπέγραψαν συμφωνία ανάπτυξης της γης τους με αντιπαροχή, με

εταιρεία ανάπτυξης γης, γνωρίζοντας ευθύς εξαρχής, ότι αυτή (η εταιρεία ανάπτυξης) θα πουλούσε τα διαμερίσματα που της αναλογούσαν, σε τρίτα πρόσωπα και ότι στη συνέχεια τα πούλησε. Η εταιρεία ανάπτυξης γης άφησε το όλο έργο ανάπτυξης ασυμπλήρωτο και οι αγοραστές των διαμερισμάτων (τα οποία πούλησε η εταιρεία), σε μια προσπάθεια διάσωσης που ανέλαβαν, συμπλήρωσαν το έργο με δικά τους έξοδα, και πάλι εν γνώσει των ιδιοκτητών της γης οι οποίοι, μάλιστα, επωφελήθηκαν από αυτές τις ενέργειες των αγοραστών, εφόσον συμπληρώθηκαν και τους παραδόθηκαν και τα δικά τους διαμερίσματα (αυτά που τους αναλογούσαν ως αντιπαροχή). Αποφασίστηκε ότι το δίκαιο της επιεικείας επέβαλλε, υπό τις περιστάσεις, εξ επαγωγής εμπίστευμα υπέρ των αγοραστών των διαμερισμάτων και εμπόδιζε τους ιδιοκτήτες της γης από του να προτάξουν τα περιουσιακά τους δικαιώματα και να στερήσουν, με αυτό τον τρόπο, από τους αγοραστές, τα δικαιώματα που απέκτησαν, ως δικαιούχοι (beneficiaries) των διαμερισμάτων τα οποία αγόρασαν από την εταιρεία ανάπτυξης, εν γνώσει των ιδιοκτητών της γης, αλλά και συμπλήρωσαν, με έξοδα τους, το όλον έργο, προς όφελος και των ιδιοκτητών της γης. Έστω και αν δεν υπήρχε συμβατική σχέση μεταξύ των ιδιοκτητών της γης και των αγοραστών, το δίκαιο της επιεικείας παρείχε, ουσιαστικά, περιουσιακά δικαιώματα στους δικαιούχους αγοραστές, έναντι των οποίων τα περιουσιακά δικαιώματα των ιδιοκτητών της γης, υποχωρούσαν. Αναγνωρίστηκε δηλαδή ότι οι ιδιοκτήτες της γης ήταν απλά οι εμπιστευματοδόχοι (trustees) των επίδικων (πωληθέντων) διαμερισμάτων και κρατούσαν τον «νομικό τους τίτλο» (legal ownership) προς όφελος των «δικαιούχων ιδιοκτητών» των διαμερισμάτων (beneficial owners).

Με τα προαναφερόμενα παραδείγματα προσπάθησα να δείξω ότι τα κυπριακά δικαστήρια, εφαρμόζοντας τους Κανόνες της Επεικειίας, όπως έχουν διαμορφωθεί και εξελιχθεί δια μέσου των αιώνων, αλλά και όπως διαμορφώνονται συνεχώς, με τη νομολογία, δίνουν νομική υπόσταση στην ηθική και αποτρέπουν την αδικία, επιβάλλοντας ειδική προσωπική υποχρέωση (υποχρέωση *in personam*) σε πρόσωπα που, με δόλια ή κατά συνείδηση μεμπτή συμπεριφορά, επιτυγχάνουν να αποκομίσουν κέρδος, εις βάρος αθών συνανθρώπων τους, υποχρεώνοντας τους πρώτους να αποδώσουν το αθέμιτο κέρδος, στους αδικηθέντες.

Είναι προφανές ότι η αυστηρή εφαρμογή του θετικού δικαίου κατά γενικό τρόπο και ανεξαρτήτως των ειδικών περιστάσεων της κάθε υπόθεσης, ενίοτε καταλήγει σε αδικία. Τα δικαστήρια, έχοντας στο οπλοστάσιο τους τους, συνεχώς εξελισσόμενους, Κανόνες της Επεικειίας, έχουν τη διακριτική ευχέρεια να απονέμουν δικαιοσύνη, στην κάθε περίπτωση, ανάλογα με τις ειδικές της συνθήκες.

Εξυπακούεται, βέβαια, ότι ο διάδικος ο οποίος επιζητεί δικαιοσύνη, δυνάμει των Κανόνων της Επεικειίας, θα πρέπει να έλθει στο δικαστήριο «με καθαρά χέρια», δηλαδή να είναι καθόλα άμεμπτος στη συμπεριφορά του. Ηθικά μεμπτή συμπεριφορά, εκ μέρους και του αδικηθέντος, του στερεί κάθε δικαίωμα διεκδίκησης θεραπείας αναγόμενης στους Κανόνες της Επεικειίας.

Πολλά, επομένως, εξαρτώνται και από τους Δικαστές που εκδικάζουν τις συγκεκριμένες υποθέσεις οι οποίοι, όταν ασκούν τη διακριτική τους ευχέρεια δικαστικά (*judicially*), θα πρέπει να έχουν

στο μυαλό, την κουλτούρα και την ψυχοσύνθεση τους, ως πρωταρχικό μέλημα τους, την ουσιαστική απονομή της δικαιοσύνης, με σεβασμό και στην ηθική διάσταση της κάθε υπόθεσης.

ΛΕΜΕΣΟΣ,

30 Οκτωβρίου, 2015.